

ТРУДОВЕ ПРАВО І ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 349.2

<https://doi.org/10.31548/law2020.04.012>

ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ У СІМЕЙНИХ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Т.С. НОВАК, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права
імені академіка В.З. Янчука
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: tomanovak1980@gmail.com

Анотація. Стаття присвячена дослідженню сучасного стану правового регулювання трудових відносин у сімейних фермерських господарствах, аналізу законодавчих новел та виокремлення основних недоліків у цій сфері з формулюванням пропозицій щодо їх усунення.

Встановлено, що основними напрямками удосконалення регулювання відносин із застосування праці членів сімейних фермерських господарств мають стати: доопрацювання положень «Типового договору (декларації) про створення сімейного фермерського господарства» в частині регламентації трудових відносин членів такого господарства, а також скасування обмежень щодо можливості використання сімейними фермерськими господарствами праці найманих працівників без втрати такими господарствами статусу сімейних.

Особлива увага приділена проблемі встановлення в якості однієї з умов для отримання сімейними фермерськими господарствами додаткової фінансової підтримки через механізм доплати на користь застрахованих осіб – членів/голови сімейного фермерського господарства єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування відсутності в таких господарствах найманих працівників. Запропоновано відмінити таку умову та навпаки, надавати компенсацію частини ЄСВ не тільки для голови/членів сімейних фермерських господарств, а й для найманих працівників такого господарства з метою стимулювання створення нових робочих місць, збільшення обсягів виробництва у сімейних фермерських господарствах.

Ключові слова: найманий працівник, правове регулювання, праця, сімейне фермерське господарство, трудовий договір, трудові відносини, фермерське господарство, член фермерського господарства

Актуальність.

Фермерське господарство як організаційно-правова форма господарювання у галузі сільського господарства набуває все більшого поширення. За даними Державної служби статистики України з 2018 р. спостерігається тенденція до збільшення кількості фермерських господарств. Так, у 2018 р. їх налічувалось 45 тис., у 2019 р. – 45,7 тис., а станом на 1.01.2020 р. цей показник вже становив 46,9 тис. («Україна у цифрах...», 2020: 23). Така позитивна динаміка пояснюється як зростанням попиту на окремі види сільськогосподарської продукції зі знаходженням фермерами своєї «ніші» в цьому напрямі, так і впровадженням на державному рівні інструментів та механізмів для покращення умов для розвитку фермерства. Не останнє місце в цьому відіграє передбачена ще в 2016 р. Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств» від 31.03.2016 р. № 1067-VIII можливість створення так званих сімейних фермерських господарств, оскільки це дозволило реалізувати бажання осіб (у першу чергу тих, які займалися веденням особистого селянського господарства), легалізуватись через трансформацію саме у сімейні фермерські господарства. Разом з тим, практика існування цих господарюючих суб'єктів виявила низку недоліків нормативного регулювання в даній сфері, серед яких і питання правової регламентації праці у сімейних фермерських господарствах. Зважаючи на це, вивчення правових проблем трудових відносин у сімейних фермерських господарствах є своєчасним та зумовлює актуальність даної статті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблематика правового регулювання та правового забезпечення створення, функціонування тощо фермерських господарств (у тому числі сімейних) неодноразово піднімалась у наукових колах, зокрема у працях Ващишин М. Я., Гафурової О. В., Григор'євої Х. А., Губського С. М., Даньшиної К. Є., Долинської М. С., Єрмоленка В. М., Корнієнка Г. С., Кулинич П. Ф., Лушпасва С. О., Уркевича В. Ю., Хрипко С. І., Чабаненко М. М., Шульги М. В. та інших. Однак зважаючи на динаміку змін у правовому полі та суспільному житті питання правового врегулювання відносин із застосування праці у сімейних фермерських господарств потребують подальшого вивчення та вирішення.

Метою статті є дослідження сучасного стану правового регулювання трудових відносин у сімейних фермерських господарствах, аналіз законодавчих новел, виокремлення основних недоліків у цій сфері та розробка пропозицій щодо їх усунення.

Результати.

Ведучи мову про трудові відносини у сімейних фермерських господарствах перше, що варто зазначити, це те, що згідно самої мети утворення та діяльності цих суб'єктів переважуючою формою організації праці являється використання праці членів такого господарства. Це прямо закріплено у ч. 5 ст. 1 та ст. 27 Закону України «Про фермерське господарство». Такі відносини по застосуванню праці членів фермерських господарств є аграрними трудовими відносинами

а з урахуванням тих новел, які матимуть місце з набуттям чинності нової редакції Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» (від 21.07.2020 р. № 819-XIX), зокрема щодо відміни обов'язкової трудової участі членів сільськогосподарських кооперативів, що діятимуть з метою отримання прибутку (ч. 7 ст. 5 даного Закону), можна з великою ймовірністю прогнозувати, що саме трудові відносини за участю членів фермерських господарств стануть основними аграрно-трудовими відносинами.

Що ж стосується правового регулювання трудових відносин членів фермерських господарств, то це питання вже неодноразово було предметом наукових досліджень і ми дозволимо собі лише узагальнити існуючі думки з цього приводу.

Отож, ці відносини регулюються спеціальним законодавством – Законом України «Про фермерське господарство», яке у ст. 27 визначає базові положення такого регулювання. Деталізуються всі аспекти відносин по застосуванню праці членів фермерських господарств на рівні локальної нормотворчості (для сімейних фермерських господарств це Договір (декларация) про створення сімейного фермерського господарства). При цьому обов'язково має враховуватись правило, закріплене у ч. 2 ст. 3 Кодексу законів про працю України стосовно надання гарантій щодо зайнятості, жінок, молоді та осіб інвалідністю, а також щодо охорони праці членів фермерських господарств у порядку, передбаченому законодавством про працю. Згідно чинного законодавства, з членами фермерського господарства трудовий договір не укладається, що додатково роз'яснюється Міністерством соціальної політики України («Про особливості праці членів ...», 2017).

Однак члени фермерського господарства відносяться до зайнятого населення (ст. 4 Закону України «Про зайнятість населення» від 5.07.2012 р. № 5067-VI); за умови їх добровільної реєстрації як платників єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на таких осіб ведуться трудові книжки (п. 1.1 Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників, затверджена наказом Міністерства праці України, Міністерством юстиції України, Міністерства соціального захисту населення України від 29.07.1993 р. № 58). Праця членів фермерського господарства оплачується у вигляді частини чистого прибутку, отриманого в результаті його підприємницької діяльності. І тут варто погодитись із тезою І. В. Бригадира, що працю членів фермерських господарств (у тому числі сімейних), через її правову природу треба розглядати як «зовнішній прояв підприємницької діяльності громадян України з метою отримання прибутку» (Бригадир, 2016: 129)

Задля об'єктивного висвітлення досліджуваної проблематики зазначимо, що в наукових колах існують і альтернативні думки з приводу підстав виникнення та регулювання трудових відносин із членами фермерських господарств. Так, В. В. Єрьоменко, піддаючи критиці сам факт застосування й існування поняття «аграрні трудові відносини» та «внутрішні аграрні трудові правовідносини», наводить власні аргументи на користь того, що трудові відносини із членами фермерських господарств, сільськогосподарських кооперативів (тобто тих організаційно-правових форм, у яких має місце обов'язкова трудова участь їх членів) мають виникати із фактичного складу, що включатиме два юридичні фак-

ти: договір (акт) прийняття до членів і трудовий договір (контракт). Це, на думку В. В. Єрьоменка, дозволить вирішити більшість існуючих проблем у правовому регулюванні трудових відносин у фермерських господарствах та сільськогосподарських кооперативах (Єрьоменко, 2017: 52). Проте наведена позиція поки залишається в теоретичній площині, є досить дискусійною, а її детальний аналіз може стати предметом окремої наукової статті.

Наразі ж основною проблемою для врегулювання праці членів фермерських господарств, у тому числі й сімейних, є низький ступінь регламентації таких відносин у локальних нормативних актах цих суб'єктів господарювання, не коректність вживання терміна «праця членів фермерського господарства» по відношенню до сімейних фермерських господарств, що організовані на основі діяльності фізично-особи підприємця. Саме на це вказують у своїх доробках В. Ю. Уркевич (Уркевич, 2016: 70), О. В. Гафурова (Гафурова, 2016: 274), С. М. Губський (Губський, 2017: 88) та інші вчені. В якості способу покращення ситуації на допомогу фермерам пропонується розробити «Типове положення про статuti фермерських господарств», доопрацювати «Типове положення про Договір (декларацію) про створення фермерського господарства» (Губський, 2017: 89), посилити роль актів соціального партнерства у цій сфері (Гафурова, 2016: 273).

Поряд із працею членів, у фермерських господарствах застосовується також праця найманих працівників. І тут теж є деякі проблемні аспекти.

Перше, на чому ми хотіли б коротко зупинитись, це те, що чинне законодавство, а саме ч. 1 ст. 27 Закону

України «Про фермерське господарство» закріплює право фермерського господарства залучати до роботи в ньому інших осіб (мається на увазі не членів), лише «у разі виробничої потреби», укладаючи з ними трудові договори (контракти). Це положення закону вже неодноразово піддавалось критиці з боку науковців. Приміром, ми повністю погоджуємось із висновком К. Є. Даньшиної, що внаслідок невизначеності у законодавстві та правозастосовній практиці терміну «виробнича потреба» його можна досить широко й по-різному трактувати (Даньшина, 2016: 42). Окрім того, підтримуємо пропозиції К. Є. Даньшиної та М. М. Чабаненко стосовно того, що у вищезгаданій правовій нормі варто було б обмежитись приписом, за яким фермерське господарство «залучає до роботи в ньому осіб за трудовим договором» (Даньшина, 2016: 42–43; Чабаненко, 2017: 93), оскільки так: а) враховується один із базових принципів підприємницької діяльності – право вільного найму роботодавцем (підприємцем) працівників; б) усувається необґрунтоване звуження трудової правосуб'єктності фермерських господарств; в) усувається необґрунтована вимога щодо наявності у найманих працівників фермерських господарств громадянства України.

Що ж до залучення найманих працівників у сімейних фермерських господарствах, то тут законодавець пішов далі, виділивши обмеження використання найманої праці в якості ознаки самого сімейного фермерського господарства (Лушпаєв, 2017: 109).

Відповідно до ч. 5 ст. 1 Закону України «Про фермерське господарство» залучення сімейним фермерським господарством інших громадян допускається лише: а) для виконання

сезонних робіт; б) для виконання окремих робіт, які безпосередньо пов'язані з діяльністю господарства і потребують спеціальних знань чи навичок.

Дозволимо собі висловити зауваження щодо такого підходу. По-перше, ми знову маємо встановлення вимоги до громадянства таких осіб, що є в принципі не правильним та таким, що суперечить положенням ст. 2-1 Кодексу законів про працю України. По-друге, будь-які роботи у фермерському господарстві вимагають наявності у осіб, що їх виконують, «спеціальних знань та навичок». Такого висновку можна дійти з самого тлумачення слова «навичка» – це «уміння, набуте вправами, досвідом; навик» («Словник української мови...», 1974). Тобто на практиці обґрунтувати потребу у залученні таких осіб буде досить легко. По-третє, знову маємо порушення принципів підприємництва щодо вільного найму підприємцем працівників.

Що ж до форм залучення осіб – не членів сімейного фермерського господарства, до роботи у ньому, то виходячи із аналізу ч. 5 ст. 1 Закону України «Про фермерське господарство» це може бути: 1) трудовий договір про сезонну роботу; 2) як строковий так і безстроковий трудовий договір; 3) цивільно-правовий договір на виконання певної роботи. Проте в останньому випадку треба чітко розуміти різницю між трудовим та цивільно-правовим договором, щоб уникнути ситуації «приховування трудових відносин» з її можливими негативним наслідками у вигляді юридичної відповідальності.

Ще одним дуже важливим моментом у контексті можливості сімейних фермерських господарств мати найманих працівників є прив'язка наяв-

ності чи відсутності останніх при наданні державної підтримки сімейним фермам. Наголосимо, що необхідність підтримки фермерів з боку держави є загальноприйнятою практикою в інших країнах, й на необхідність удосконалення вітчизняного законодавства у цій сфері вказували фахівці (Гафурова & Марченко, 2019: 33).

Так, у 2018 р. Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо стимулювання утворення та діяльності сімейних фермерських господарств» від 10.07.2018 р. № 2497-VIII були внесені зміни до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 р. № 1877-IV через доповнення останнього ст. 13-1 «Додаткова фінансова підтримка сімейних фермерських господарств». Цією нормою було запроваджено новий окремий напрям державної підтримки таких суб'єктів – додаткову фінансову підтримку через механізм доплати на користь застрахованих осіб – членів/голови сімейного фермерського господарства єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Право на таку підтримку отримали сімейні фермерські господарства, які є платниками єдиного податку четвертої групи згідно із главою 1 розділу XIV Податкового кодексу України. А за п. 291.4 ст. 291 даного нормативного акту до такої категорії належать, у тому числі фізичні особи – підприємці, які провадять діяльність виключно в межах фермерського господарства, зареєстрованого відповідно до Закону України «Про фермерське господарство», за умови виконання сукупності таких вимог: здійснюють виключно вирощування, відгодовування сільськогосподарської продукції, збиран-

ня, вилов, переробку такої власновирощеної або відгодованої продукції та її продаж; провадять господарську діяльність (крім постачання) за місцем податкової адреси; членами фермерського господарства такої фізичної особи є лише члени її сім'ї у визначенні ч. 2 ст. 3 Сімейного кодексу України; площа сільськогосподарських угідь та/або земель водного фонду у власності та/або користуванні членів фермерського господарства становить не менше двох гектарів, але не більше 20 гектарів. І що найважливіше в контексті нашої статті – не використовують працю найманих осіб. Порядок надання такої підтримки був затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22.05.2019 р. № 565 («Про затвердження Порядку надання сімейним ...», 2019). І у 2020 р. на цей напрям державної підтримки було передбачено 20 млн. грн («Держпідтримка фермерів...», 2020). Таким чином, згідно чинного законодавства, для отримання цієї державної підтримки сімейне фермерське господарство не повинно мати найманих працівників, що на наш погляд, не є правильним виходячи з наступного.

В аналізі регуляторного впливу до проекту постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання сімейним фермерським господарствам додаткової фінансової підтримки через механізм доплати на користь застрахованих осіб – членів/голови сімейного фермерського господарства єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» було зазначено, що однією із основних проблем, які мають бути розв'язані внаслідок прийняття цього Порядку, має стати підвищення доходів та зайнятості сільського населення. Пря-

мо зазначалось, що «зادля доведення показника економічної неактивності у сільській місцевості до рівня у міських поселеннях, необхідно працевлаштувати або зайняти близько 300 тисяч осіб працездатного віку» («Аналіз регуляторного впливу ...», 2019). Звідси логічним видається стимулювання не просто легалізації господарюючих на селі фізичних осіб в якості сімейних фермерських господарств, а зацікавлення останніх у створенні нових робочих місць, нарощуванні обсягів виробництва, розвитку своїх господарств із наданням їм підтримки з боку держави, а не навпаки, втрата такої підтримки через використання праці найманих працівників. Одним із варіантів може бути і доплата на користь найманих працівників сімейного фермерського господарства єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Слушною видається пропозиція М. М. Чабаненко врахувати при визначенні права на державну підтримку фермерських господарств критерії загальної кількості працівників і річного доходу (Чабаненко, 2017: 93). Щоправда автор не прив'язувалась до окремого виду державної підтримки, хоча є абсолютно правильним диференціювати розміри розглядуваного нами виду в залежності від таких показників.

Висновки і перспективи.

У підсумку проведеного дослідження правового регулювання трудових відносин у сімейних фермерських господарствах можна зробити такі узагальнюючі висновки. На даний час основними напрямками удосконалення регулювання відносин із застосування праці членів сімейних

фермерських господарств мають стати: удосконалення положень «Типового договору (декларації) про створення сімейного фермерського господарства» в частині регламентації трудових відносин членів такого господарства; скасування обмежень щодо можливості використання сімейними фермерськими господарствами праці найманих працівників; розширення кола сімейних фермерських господарств, що мають право на отримання додаткової фінансової підтримки через механізм доплати на користь застрахованих осіб – членів/голови сімейного фермерського господарства єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування тими сімейними фермерськими господарствами, що мають найманих працівників, а також передбачити таку компенсацію частини ЄСВ для останніх.

Список використаних джерел

1. Україна у цифрах (2019). Статистичний збірник. Відповідальний за випуск О. А. Вишневська. Київ: Державна служба статистики України, 2020. 46 с.
2. Про особливості праці членів фермерського господарства: лист Міністерства соціальної політики України від 14.06.2017 р. № 306/0/22-17. URL: <http://www.visnuk.com.ua/uk/document/100005303-pro-osoblivosti-pratsi-chleniv-fg-list-minsotspolitiki-ukrayini-vid-14-06-2017-no-306-0-22-17> (дата звернення: 22.10.2020 р.).
3. Бригадир І.В. Правова природа праці членів фермерських господарств. Сфера дії трудового права та права соціального забезпечення: матеріали V Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Харків, 28.10.2016 р.); за заг. ред. К. Ю. Мельника. Харків: ХНУВС, 2016. С. 127–129.
4. Єрьоменко В. В. Підстави виникнення індивідуальних трудових правовідносин з членами фермерських господарств й інших сільських господарств та кооперативів. Право та інновації. 2017. № 2(18). С. 46–54.
5. Уркевич В. Ю. Правові аспекти створення та функціонування сімейних фермерських господарств. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2016. Вип. 243. С. 67–75.
6. Гафурова О. В. Проблеми правового регулювання аграрних трудових відносин. Часопис Київського університету права. 2016. № 4. С. 272–275.
7. Губський С. М. Стан правового регулювання праці працівників фермерських господарств. Прикарпатський юридичний вісник. 2017. Вип. 1(16). Том. 3. С. 86–90.
8. Даньшина К. Є. Правове регулювання трудових відносин у фермерських господарствах України: дис. канд. юрид. наук. 12.00.05. Харків, 2016. 205 с.
9. Чабаненко М. М. Деякі проблеми чинного й перспективного правового регулювання трудових відносин у фермерських господарствах України. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. Спецвипуск. Ч. 1. С. 92–95.
10. Лушпаєв С. Правове становище сімейного фермерського господарства: окремі питання. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 3. С. 107–110.
11. Словник української мови. В 11 томах. Том 5. 1974. URL: <http://sum.in.ua/p/5/32/1> (дата звернення: 22.10.2020 р.).
12. Гафурова О. В., Марченко С. І. Правове регулювання державної підтримки органічного сільськогосподарського виробництва за законодавством України та ЄС. Право. Людина. Довкілля. 2019. Том. 10. № 4. С. 29–35.
13. Про затвердження Порядку надання сімейним фермерським господарствам додаткової фінансової підтримки через

механізм доплати на користь застрахованих осіб – членів/голови сімейного фермерського господарства єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування: постанова Кабінету Міністрів України від 22.05.2019 р. № 565. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.10.2020 р.).

14. Держпідтримка фермерів – 2020: напрями та перелік документів для отримання. URL: agropolit.com/spetsproekty/759-derjpodtrimka-fermeriv-2020-napryamki-ta-perelik-dokumentiv-dlya-otrimannya (дата звернення: 22.10.2020 р.).
15. Аналіз регуляторного впливу до проекту постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання сімейним фермерським господарствам додаткової фінансової підтримки через механізм доплати на користь застрахованих осіб – членів/голови сімейного фермерського господарства єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування». URL: http://www.drs.gov.ua/wp-content/uploads/2019/02/dokument-966_0_19-19-id804066.pdf (дата звернення: 22.10.2020 р.).

References

1. Ukraina u tsyfrakh [Ukraine in numbers] (2020). Statystychnyi zbirnyk. Vidpovidalnyi za vydruk O.A. Vyshnevskaya. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 46 (in Ukrainian).
2. Pro osoblyvosti pratsi chleniv fermerskoho hospodarstva [On the peculiarities of the work of members of the farm] (2017): lyst Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy 14.06.2017 № 306/0/22-17. Available at: <http://www.visnuk.com.ua/uk/document/100005303-pro-osoblivosti-pratsi-chleniv-fg-list-minsotspolitiki-ukrayini-vid-14-06-2017-no-306-0-22-17> (in Ukrainian).
3. Bryhadyr, I.V. (2016). Pravova pryroda pratsi chleniv fermerskykh hospodarstv. Sfera dii trudovoho prava ta prava sotsialnoho zabezpechennia [The legal nature of the work of members of farms. Scope of labor law and social security law]: materialy V Vseukrainskoi nauk.-prakt. konf. (Kharkiv, 28.10.2016); za zah. red. K.Yu. Melnyka. Kharkiv, 127–129 (in Ukrainian).
4. Yeromenko, V.V. (2017). Pidstavy vynyknennia indyvidualnykh trudovykh pravovidnosyn z chlenamy fermerskykh hospodarstv y inshykh silskykh hospodarstv ta kooperatyviv. Pravo ta innovatsii [Grounds for the emergence of individual labor relations with members of farms and other agriculture and cooperatives. Law and innovation], 2(18): 46–54 (in Ukrainian).
5. Urkevych, V.Yu. (2016). Pravovi aspekty stvorennia ta funktsionuvannia simeinykh fermerskykh hospodarstv. Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy [Legal aspects of the creation and operation of family farms. Scientific Bulletin of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine], 243: 67–75 (in Ukrainian).
6. Hafurova, O.V. (2016). Problemy pravovoho rehuliuvannia ahrarnykh trudovykh vidnosyn. Chasopys Kyivskoho universytetu prava [Problems of legal regulation of agrarian labor relations. Journal of Kyiv University of Law], 4: 272–275 (in Ukrainian).
7. Hubskey, S.M. (2017). Stan pravovoho rehuliuvannia pratsi pratsivnykiv fermerskykh hospodarstv. Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk [The state of legal regulation of labor of farm workers. Prykarpattia Legal Bulletin], 1(16): 86–90 (in Ukrainian).
8. Danshyna, K.Ye. (2016). Pravove rehuliuvannia trudovykh vidnosyn u fermerskykh hospodarstvakh Ukrainy [Legal regulation of labor relations in farms of Ukraine]. Kharkiv, 205 (in Ukrainian).
9. Chabanenko, M.M. (2017). Deiaki problemy chynnoho y perspektyvnoho pravovoho rehuliuvannia trudovykh vidnosyn u fer-

- merskykh hospodarstvakh Ukrainy. Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii [Some problems of current and future legal regulation of labor relations in farms of Ukraine. Actual problems of domestic jurisprudence], 1: 92–95 (in Ukrainian).
10. Lushpaiev, S. (2017). Pravove stanovyshche simeinoho fermerskoho hospodarstva: okremi pytannia. Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo [Legal status of family farming: some issues. Business, Economy and Law], 3: 107–110 (in Ukrainian).
 11. Slovyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language] (1974). V 11 tomakh. Tom 5. Available at: <http://sum.in.ua/p/5/32/1> (in Ukrainian).
 12. Hafurova, O.V. & Marchenko, S.I. (2019). Pravove rehuliuвання derzhavnoi pidtrymky orhanichnogo silskohospodarskoho vyrobnytstva za zakonodavstvom Ukrainy ta YeS. Pravo. Liudyna. Dovkillia [Legal regulation of state support of organic agricultural production according to legislation of Ukraine and the EU. Law. Human. Environment], 10(4): 29–35 (in Ukrainian).
 13. Pro zatverdzhennia Poriadku nadannia simeinym fermerskym hospodarstvam dodatkovoi finansovoi pidtrymky cherez mekhanizm doplaty na koryst zastrakhovanykh osib – chleniv/holovy simeinoho fermerskoho hospodarstva yedynoho vnesku na zahalnoobov'iazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia [On approval of the Procedure for providing additional financial support to family farms through the mechanism of additional payment in favor of insured persons – members / head of the family farm of a single contribution to the obligatory state social insurance] (2019): postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy 22.05.2019 № 565. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2019-%D0%BF#Text> (in Ukrainian).
 14. Derzhpidtrymka fermeriv – 2020: napriamy ta perelik dokumentiv dlia otrymannia [State support for farmers – 2020: directions and list of documents to be obtained]. Available at: agropolit.com/spetsproekty/759-derzhpidtrimka-fermeriv-2020-napryamki-ta-perelik-dokumentiv-dlya-otrimannya (in Ukrainian).
 15. Analiz rehuliatornogo vplyvu do proektu postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Poriadku nadannia simeinym fermerskym hospodarstvam dodatkovoi finansovoi pidtrymky cherez mekhanizm doplaty na koryst zastrakhovanykh osib – chleniv/holovy simeinoho fermerskoho hospodarstva yedynoho vnesku na zahalnoobov'iazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia» [Analysis of the regulatory impact of the draft resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the Procedure for providing additional financial support to family farms through the mechanism of additional payment in favor of insured persons – members / heads of family farms single contribution to compulsory state social insurance»]. Available at: http://www.drs.gov.ua/wp-content/uploads/2019/02/dokument-966_0_19-19-id804066.pdf (in Ukrainian).

T.S. Novak (2020). LABOR RELATIONS IN FAMILY FARMS: CERTAIN ASPECTS OF LEGAL REGULATION. *Law. Human. Environment*, 11(4):95-104.

<https://doi.org/10.31548/law2020.04.012>.

Summary. The article is devoted to the study of the current state of legal regulation of labor relations in family farms, analysis of legislative novelties and highlighting the main shortcomings in this area with the formulation of proposals for their elimination.

It is established that the main directions of improving the regulation of labor relations of members of family farms should be: finalization of the provisions of the «Model agreement (declaration) on the establishment of a family farm» in terms of regulation of labor relations of members of such farms, and the lifting of restrictions on the use of family farms by employees without the loss of family status by such farms.

Particular attention is paid to the problem of establishing as one of the conditions for family farms to receive additional financial support through the mechanism of additional payment in favor of insured persons – members / heads of family farms of a single contribution to compulsory state social insurance of absence of employees in such farms. It is proposed to abolish such a condition and, conversely, to compensate part of the SSC not only for the head / members of family farms, but also for employees of such farms in order to stimulate job creation, increase production in family farms.

Keywords: *state support, employee, legal regulation, labor, family farm, employment contract, labor relations, farm, member of the farm*
